

Přídavek o turnajích.

Turnaje, které z Němec do Čech přišly a později u nás též dle vzorů španělských i francouzských se provozovaly, jen od králů českých a od panstva strojeny bývaly o korunovacích, o svatbách a v jiné slavné dni pro veliký náklad, který se na ně vedl. Turnaj byl obyčejně souborem zápasů, které se jak koňmo tak pěšky od zápasníků dály a končil zápasem všech společným, jenž se v XVI. století folium nebo také foliumšlých nazýval.

Zvláštní okršlek ošraňkovaný neb ohrada obyčejně z planěk zřízená nedaleko hradeb městských byla místem k turnaji vytčeným a nikdo nesměl do ohrady, kdo své urozenosti nedokázal. Proto také rytířové, kteří k turnaji přijeli, v hospodách svých z oken vyvěšovali prapory své a erby u oken připevňovali, jako pan Lev z Rožmitála se svou družinou na cestě do Francie tak učinil v Heidelberce r. 1465; herolt pak napřed jejich klenoty a erby zkoumal, než je vpouštěl do ohrady.

Zkoušky takové utvrdily heraldickou vědu a umění, potřeba známo st erbů a heroltů, kteří po tomto svém zaměstnání případně servi armorum se nazývali, dostavila se pilná netoliko v turnajích, nýbrž i v úřadech zemských a proto také král Václav dlouholetého a zkušeného takového služebníka erbů králem všech heroltů v království českém jmenoval. (Pal. Form. 114.)

Rytíři, kteří přijeli jsouce úmyslu v turnaji zápasiti, pomodlili se při ranní mši a jeli pod svými prapory a v náležité zbroji se svými panošemi neb sluhami a od pořadatelů turnaje ve dva šiky protivné vřadění byli; každý šik míval ještě menší oddělení. Když znamení k boji dáno, rozdělil se zápas soupeřův tak, že jen dva a dva bojovníci se potýkali. Řady totiž rozjely se proti sobě co nejprudčeji a zápasníci proti sobě jedoucí srazili se kopími. Kopí taková (dřevce, ratiště), byla obyčejně tupá a jen kórunkami opatřená, ale druhdy také ostrá.

Leta 1406 Barbora z Tasova pohnala Herše z Lelekovic proto, že tehdá, když chtěl ostrým kopím honiti, tu ona půjčila jemu tři zlatých prstenův a ty jí slíbil vrátiti, ale toho neučinil. (Brandl, lib. cit. II. 46.) Odtud pochází rčení u Husa »ostrým kláti« a »klání s ostrým« v kronice Štylfrýdově. (Výbor stč. lit. II. 40.)

Příklad jiný, ale o neškodných kopích máme též z Moravy. Když l. 1573 při veselí Hynka z Waldšteina turnaj na Brtnici se držeti měl, dělány k tomu v Jindřichově Hradci velké přípravy. Tři stolaři nadělali k němu 205 tyček (na místě oštěpů) na něž přidělali zámečníci tolikéž korunek.

V Budějovicích dělány nové tesáky. Kašpar mečíř vyčistil staré pochvy a udělal nové ke 14 turnajským tesákům. Plátna na šaty mumrajské koupeno za tři kopy a 12 krejčí ty šaty šilo. Pod kaljoty turnajské dával panský krejčí konské vlasy a 9 liber klihu spotřebováno na přiklizení mechu na deky, sedla a lazebnické klobouky.

Příklad, jak řady spolu bojovaly, obsahuje popis turnaje v Plzni v neděli den sv. Matěje r. 1555. Arcikníže Ferdinand držel toho dne turnaj přes plaňky a vedl při své straně 10 koní v červené barvě a na to pozlátka na deky. Proti němu s druhé strany pan Jaroslav Smiřický vedl též 10 koní v barvě brunatné a na nich postříbřené a každý z nich běhal do sedmi ran. Nejprv běhal arcikníže a proti němu Smiřický; každý z nich zlámal čtyři dřeva. Jako v neděli arcikníže a Smiřický začali turnaj, tak následující pondělí předními bojovníky neb mentenadory v turnaji byli pan Kryštof Zajíc a Mstidruh Chlum a měli proti sobě 14 osob.

Při srážce jezdců obojí strany jednalo se o to, aby jedni druhé ze sedla vyhodili; velkou tedy ctností bylo, jestliže jezdec náraz vydržel a ze sedla se nehnul. Zůstal-li boj na konci nerozhodným, ssedli soupeřové v starších dobách s koní a počali nový zápas mečí, který druhy teprve zápasem na zemi skončen býval. Přemožený zůstal zajatcem vítěze a od něho se vykoupiti musel; kromě toho koně a odění propadl. Bylo to tedy ve všem nápodobením jízdecké bitvy a té hře se říkalo česky klání.

Jestliže soupeřové nebyli kopími ozbrojeni majíce toliko holi a pouhý jízdecký náraz se nápodoboval, říkalo se té hře u západních národů buhurd a u Čechů kolba neb kol. Rozdíl byl ten hlavně, že u turnaje náraz se rozdělil na boj dvou a dvou. Pouhému zápasu dvou říkalo se u Němců tjost (franc. joute, ital. giostra). Tomuto říkali Čechové sedání, zápasníci nazývali se sedáci (Racek ze Vřeskovic odtud se Sedákem nazýval) a meč, kterým se potýkali, slul sedacím neb sedadlným. (Viz Kottův Slovník.) V turnajích r. 1419 a 1441 držených, jichž vyobrazení A. Schulz ve svém spise Deutsches Leben na str. 329—330 podal a Kolbenturniere nazval, vidíme, jak dva rytířové na jednoho kyji napražnými na koních se ženou, ale v plné zbroji. V připomenutém popisu turnaje Plzeňského se praví: A když bylo folium (bitka společná, kterou turnaj končil), s každé strany bylo jich po sedmi osobách bez špisův toliko s kordy se tloukli (špisy byly zbraní klání, dřevce zbraní běhání — honění), kteréžto folium s takovýmto buhurdem dobře srovnati můžeme. Tolik o turnaji na koních.

V turnaji pěším hlavně mečem se zápasilo, jako v Praze o korunovaci Ferdinanda I. r. 1527, který sám toho boje v sále Vladislavském se

súčastnil. Napřed kopím lámalo 13 zápasníků na koních proti jiným 13, načež meči celou hodinu bojováno bylo. Dne 31. září 1572 v Pešti arcikníže Arnošt při turnaji pěším přední daňk a to že jest ve foli deset špisů neb dřevcí pěkně a ozdobně jedno po druhém zlámal, obdržel.

Kolem šraňků turnaje byli ozbrojení strážcové a dále za nimi diváci; v čele ohrady na estrádě naschvál k tomu upravené vzácné dámy jak svobodné tak vdané k tomu divadlu se usadily. Ve Vladislavském sále byla o turnaji r. 1527 zvláštní sedadla pro královnu Annu a pro šlechtičny upravena a koberci obložena, r. pak 1616, když čeští stavové turnaj před domem Rozenberským na hradě Pražském vystrojili na počest nově korunovanému králi Matyášovi, dávaly se dámy královského dvora a šlechtičny z oken domu tohoto na rytířské kratochvíle. Kdo své špisy zlámal, kdo se kordem dobře pral a kdo nejvíce dřev zlámal, ti obdrželi daňky ode dám obyčejně po večeři (r. 1555), načež ples a tanec s pochodněmi se odbýval.

A jako v XVI. stol., tak již na konci XIV. věku krásné paní turnajům se dávaly dle slov pana Smila Flašky z Rychemburka, jež v Nové Radě klade koni do úst, aby králi svému lvu radil:

K tomu se měj vždy vesele
tanec, turnej, časté klánie
szuova krásné panny, panie,
ať se tím tvé srdce kojí,
když se sjedú páni tvoji
připraviece sě bohatě;
mnohý chce shořeti v zlatě
táhnúc pod svými klejnoty.
Pak sě silně sběhnú roty.
Tu mnohý na tom potkání
letění sě neobrání
a tak těžce bude stlačen.
Ty pro to nebuď rozpačen,
když sě tak rytieřsky sberú,
tepúc sě i v tvář sě zderú,
křičie: reta! reta! v hluku;
ihned nejednoho shlukú
opáčivše jej na ruby,
mnohémuť vytepú zuby.
Tuť mnozí svú vuoli sdějí
v takém rytieřském turneji;
svých srdcí vuoli napasú,
kdož jsú koli při tom kvasu.
Potom ať tvé srdce stojí;
rytieřství nechce pokoji.

Inhed potom bez meškánie
 kdežto stojie panny i panie,
 buď hotov býti na poli,
 kdežto rytieři kolí.
 Všady slyšeti trubače ;
 mnohýť křičí na vazače,
 aby jemu dal dřevo v ruce,
 sáha kopie bez toho kotůče,
 ažť se strach dívati se tomu,
 nebo trěska jakožto z hromu,
 aby se ty tiem ukojil
 a vzdy rád veselé strojil.

Sedm obyčejných v heraldice barev podle heraldické hodnosti takto spořádáno bylo: červená, jejíž drahokamen rubín byl, blankytná se safírem, žlutá se zlatem, bílá se stříbrem, černá s demantem, zelená a šarlatová s amethystem. Barvami, které byly na erbu páně a jimiž se pán při hrách šatil, řídily se i šaty družiny, která druhdy i erbovní znamení páně na šatech vyšité měla anebo za korouhvi s jeho erbem následovala. Služebníci Dobeše z Benešova, biskupa Pražského měli na šatech svých erb jeho rodu střelu rohatou neb zavínutou »i s ušima« vyšitou. O slavných sjezdech a svatbách bylo zvykem, že napřed účastníci jejich se umluvili, kdo v jaké barvě přijede a přátelé důvěrní se prosívali, aby měli stejnou barvu, avšak tato barva nemusela se shodovati s erbovními barvami.

Turnajemi rozhlášen a oslaven erb vítězův, ale často vznik dán novým anebo byly příčinou polepšení starého. K tomu se nesou starodávné pověsti o Štylfrydovi a Bruncvíkovi, knížatech, kteří zemi české místo erbu kotlu černého orla na zlatém štítě a místo tohoto šerého lva na červeném štítě vybojovali.

V starých pamětech vypravuje se, že Hron z Náchoda, Smil Světlický a Havel Jablonský vysláni byli od krále svého k volbě říšského krále; o Havlovi se praví, že ratištěm si dobyl polovičného štítu a Smil kláním černého kapra (tuším r. 1247). Zdali také v Čechách a na Moravě takové změny erbů se přihodily, které se při dvoře říšském staly na štítech našich pánů, o tom se nám paměti nedostává.

Zajímavé je sledovati a stopovati naše pány, kteří se v turnajích proslavovali. Vzorem takovým kolcům byl král Jan, jenž dobrodružně po turnajích cizozemských jezdil, tak že bez něho se nic neodbyvalo, jak se říkávalo. Sám také v Praze na staroměstském rynku turnaj uspořádal (1321), při němž málem o život přijíti mohl.

Málo let před tím proslavil se Jan Michalec z Michalovic, jenž vykonal v té příčině dobrodružnou cestu skrze Porýnsko až do Paříže. O té cestě lze se dočísti podrobných zpráv ve spisu Dr. A. Krause »Jan z Michalovic« (1888). Racek Sedák ze Vřeskovice jinak ze Šonangru

proslavil se hrami, jak již příjmení jeho svědčí; při slavné hostině v Prusích l. 1385 seděl šestý za stolem s jinými dobrodruhy z dalekých zemí. L. 1436 klál Jan řečený Larva s císařovým dvořenínem Michalem na mostě Pražském, kterýž Larva svrhl daleko Michála, že ledva dýchal. Starý letopisec dí o něm, že metal Uhřaty, jako rukavici.

Později připomíná se Kamaret (ze Žirovnice), jemuž lid 1447 v Krakově o korunování krále Kazimíra činili velkou čest, že nad jiné vyhrával a tak darován krásnými záponami, prsteny, koňmi a jinými rozličnými dary. Lev z Rožmitála a z Blatné byv vyslán s poselstvím do západních zemí v l. 1465—1467, projel Německem, Anglií, Francií, Španělskem, Portugalskem a Itálií, doprovázen jsa Janem Žehrovským z Kolovrat, Bořitou z Martinic, Burjanem ze Švamberka, Václavem Pětipeským z Chyš, Mirošem (tuším z Vochova), Šaškem (Václavem Šaškem z Bírkovala) a jinými a kde který turnaj byl, toho nevynechávali. Vyznamenali se zvláště v Anšpachu a Kolíně nad Rýnem l. 1465 a v Bruselu a Štyrském Hradci l. 1466. V Bruselu zvláště odív vzbudili u dvora Burgundského, když v pouhé prošívané oděti jsouce, svými hroznými palicemi a čekany se potýkali a bili. Za svou chrabrost vyznamenáni byli nad jiné Lev, Žehrovský a Bořita a obdrželi řád zlatého rouna.

Výbornými kolci byli také Mikuláš Velbloud z Kamberka v družině krále Vladislava r. 1482, Tovačovský z Cimburka t. r. a Mikuláš Pecingár z Bydžína († 1516), o němž letopisec praví: »Ten tam; by jich víc ubylo, bylo by lépe v Čechách. Byl dobrý honec a kolec.«

V příkladech těchto shrnuli jsme všechny výtečníky v rytířských hrách proslulé, aťsi se vyznamenávali ve vlastních turnajích anebo kolbách aneb jiných hrách, protože podle skrovných pamětí nebylo možno je rozlišiti. Dotkneme se ještě některých zvláštních kratochvílí rytířských. Nejčastěji se připomíná kolba, ale jest podle Štítného věcí tak zlou aneb horší jako turnaj, »nebo větší jest tu hrdost, aniž jest tak potřebna jako by byl turnaj, by zapověděn nebyl; neb v turneji srozumí člověk, jak by se v boji správném svého místa držel, ale v koli jednoho kruha oděni není, by byl k boji užitečen« (Jireček místo slova kruha čte druha, vykládaje potom kolbu jako souboj bez zbroje neb brnění, čemuž přisvědčiti nelze pro doklady, že v kolbě rytíři též oděni na sobě měli, ovšem neměli zbraně.) Nedočkaví již večer před turnajem síly své zkušeli v kolbě, kterou vesperú nazývali.

Jinou hrou rytířskou bylo běhání neb honění ke kroužku. Vyhral ten, kdo v plném trysku kroužek visutý kopím nabral. Takové honění bylo l. 1570 v Praze a l. 1572 v Pešti, jak svědčí Březan ve svém životopise Viléma z Rožemberka. Také císař Matyáš s pány českými a dvořany svými do kroužku a do kvintany honil, když bylo po korunování manželky jeho Anny v Praze na Hradčanech (1616, 30. února).

K rytířským hrám náležela též hra do kvintány (z francouzského la quintaine). Dali si udělati loutku s lidskou tváří (le quintan, le faquin, ital. quintana), která držela v ruce hůl nebo bičik a když kdo na koni s oštěpem se proti loutce rozehnal, aby ji bodl, ale toho nedovedl, loutka jezdcí ránu dala. Hra tato připomíná se v počtech archivu Třeboňského (1615), kdež se čte: Hendrychovi truhláři od udělení kvintány, čtyř kop tyček k honění kvintány, čtyř lancí k honění kroužku a dvou labutí na šraňky panny šlechtičny (Benigny ze Švamberka) 46 k. 17 gr. l. d. Jiný doklad k r. 1616, jehož obsah nahoře připomenut byl, čte se v Beckovského Poselkyni (II. b. 77).

Ve Francii byla hra ta již ve 12. st. mezi zkouškami při přijímání nového rytíře (Lavisse — Ramband Histoire générale. L'Europe féodale na str. 31.).

O nádheře a nebezpečí při turnajích, o jich zanikání a jiném obšírně by se mohlo mluvit. Zanecháváme toho proto, poněvadž ta věc, přísně soudíc, do tohoto spisu nepatří.*)

*) Kolář přál si tuto stať v heraldice míti a proto jsem ji sem pojal. Čistého sepsání po něm nezůstalo, než jen několik nesouvislých listů, z nichž jsem přítomné sestavil. Pěkný obraz turnaje, zejména boj Jindřicha z Jenšteina a tuším Kamaréta z Žirovnice spatřuje se v paláci Píseckého hradu a jest nyní obnoven.